

BAHRÎ MEMLÜKLER'DE
SOSYAL HİZMETLER
(1250- 1382)

Dr. Hilmi KELEŞ

DTA Yayıncılık | DTA Publishing

Yayın No | Publication Number: 50

Kitap Adı: Bahri Meml kler'de Sosyal Hizmetler (1250- 1382)

Book Title: Social Services in the Bahri Mamluk Period (1250–1382)

Yazar | Author: Hilmi Keleş | orcid.org: 0000-0001-7332-0329

Editör | Editor: Bahattin Keleş | orcid.org: 0000-0003-4445-3303

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book

Yayın Tarihi | Publication Date: Aġustos 2025 | August 2025

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13.5 x 21

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 468

ISBN: 978-625-5959-39-3

Atıf Bilgisi | Cite as: Keleş, Hilmi. *Bahri Meml kler'de Sosyal Hizmetler (1250-1382)* - Bursa: DTA Yayıncılık, 2025

1. İslam | Islam
2. Meml kler | Mamluks
3. Sosyal Hizmetler | Social Services

Kapak ve Mizanpaj | Cover Design and Layout

Samet TORUN - Ahmet TUNÇDEMİR

Sertifika Numarası | Certificate Number: 74919

Yayıncı | Publisher: DTA Yayıncılık Bilişim Ltd. Şti.

Odunluk Mah. Akademi Cad. Zeno Business Center 2C/28 Nilüfer/Bursa

+90 507 227 1297 | bilgi@dtayayincilik.com.tr | www.dtayayincilik.com.tr

Copyright © Bu Eserin bütün hakları DTA Yayıncılık'a aittir.

Yayınevinin izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı,  oġaltımı ve daġıtımı yapılamaz.

Copyright © All rights of this work belong to DTA Publishing. Without the permission of the publishing company, the whole or part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or through photocopying.

BAHRÎ MEMLÜKLER'DE
SOSYAL HİZMETLER
(1250- 1382)

Dr. Hilmi KELEŞ

Bursa 2025

Hilmi Keleş

1975 yılında Malatya'nın Akçadağ ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Akçadağ'da tamamladı. 1999 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat fakültesinden mezun oldu. 2005 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi alanında "Kütüb-İ Sitt'e Göre Hıristiyanların İnanç, İbadet ve Sosyal Yaşantıları" adlı Yüksek Lisans tezini tamamladı. 2025 yılında Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İslam tarihi alanında "Bahrî Memlûklerinde Sosyal Hizmetler (1250-1382)" adlı doktora tezini tamamladı. 2001-2004 yılları arasında Elazığ merkez ve Malatya/Yeşilyurt müftülüklerinde vaizlik yaptı. 2004 yılından itibaren dkab öğretmenliğine geçti. Bu sürede Muş, Elazığ, Tekirdağ, Gaziantep ve Malatya'da değişik okullarda öğretmenlik yaptı. İngilizce ve Arapça bilmektedir.

He was born in 1975 in the Akçadağ district of Malatya. He completed his primary and secondary education in Akçadağ. In 1999, he graduated from the Faculty of Theology at Erciyes University. In 2005, he completed his master's thesis titled "Beliefs, Worship, and Social Life of Christians According to the Kutub al-Sitta" in the field of History of Religions at the Institute of Social Sciences, Fırat University. In 2025, he completed his doctoral dissertation titled "Social Services in the Bahri Mamluk Period (1250–1382)" in the field of Islamic History at the Graduate School of Hitit University. Between 2001 and 2004, he served as a preacher in the central district of Elazığ and in Yeşilyurt, Malatya. Since 2004, he has been working as a Religious Culture and Moral Knowledge (DKAB) teacher. During this time, he taught at various schools in Muş, Elazığ, Tekirdağ, Gaziantep, and Malatya. He speaks English and Arabic.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	11
Giriş.....	15

BİRİNCİ BÖLÜM

BAHRİ MEMLÜKLERDE SOSYAL HİZMETLER

1.1. Dünyada Sosyal Hizmetler	35
1.2. İslam Medeniyetinde Sosyal Hizmetler	44
1.3. Bahrî Memlûkler ve Sosyal Hizmetler	47
1.4. Bahrî Memlûkler Dönemi	
Sosyal Hizmetlerinin Mali Kaynakları.....	56
1.4.1. Zekât	56
1.4.2. Sadaka.....	61
1.4.2.1. Fıtır Sadakası.....	61
1.4.2.2. Sadaka-i Cârîye.....	66
1.4.3. Beytül-mâl	71
1.4.3.1. Halktan Alınan Vergiler	77
1.4.3.2. Beytül-mâl Görevlileri	86
1.5. Vakıflar	90
1.5.1. Vakıf Kurumu.....	90
1.5.2. Vakıf Çeşitleri.....	93
1.5.2.1. Hayrî Vakıflar	93
1.5.2.2. Zürrî (Aile) Vakıflar.....	93
1.5.2.3. Memlûkler Döneminde	
Ön Plana Çıkan Şehir Vakıfları.....	95
1.5.2.4. Şahıs Vakıfları.....	97
1.5.3. Yaptıkları Sosyal Hizmet Faaliyetleri	
Açısından Vakıf Çeşitleri	104
1.5.3.1. Su Vakıfları.....	104
1.5.3.2. Hamam Vakıfları.....	108
1.5.3.3. Yetim Mallarıyla İlgili Vakıflar	111
1.5.3.4. Yolcu Vakıfları.....	112
1.5.3.5. İmaret Vakıfları	113
1.5.3.6. Haremeyn ve Hacla İlgili Vakıflar	118
1.5.3.7. Ehl-i Beyt Vakıfları.....	125

1.5.3.8. Cenaze Vakıfları	126
1.5.3.9. Kıyafet Yardımıyla İlgili Vakıflar	128
1.5.3.10. Mübarek Günlere Yönelik Vakıfların Faaliyetleri	129
1.5.3.11. Cihat ve Esirlerle İlgili Vakıflar	133
1.5.3.12. Belediye ve İmar faaliyetleriyle İlgili Vakıflar	134
1.5.3.13. Hayvanlara Yönelik Vakıflar.....	135
1.5.3.14. Kilise/Manastırlara Ait Vakıflar	136
1.5.4. Vakıf Görevlileri.....	139
1.5.5. Vakıfların Giderleri	143
1.5.6. Vakıfları Kaldırma Teşebbüsleri	144
1.5.6.1. Vakıf Mallarını ve Görevlerini Zürriyetlerine Geçirme Teşebbüsleri.....	145
1.5.7. Vakıflarla İlgili Bazı Hususlar	149
1.5.8. Bahrî Memlûkler Döneminde Vakıflar ve Gelişme Sebepleri.....	151

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE KURUMU VE BİREYE YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER

2.1. Aile Kurumu.....	173
2.1.1. Aile Kurumuna Yönelik Sosyal Hizmetler	173
2.1.1.1. Memlûklerde/Askerî Kökenlilerde Aile Yapısı.....	174
2.1.1.2. Mısır Halkının Aile yapısı ve Aile Rehberliği.....	175
2.1.1.3. Toplumsal Eğitimde Müeddiplerin Rolü: Aile İçi İletişim ve Terbiye Süreci.....	176
2.2. Bireye Yönelik Sosyal Hizmetler	177
2.2.1. Sosyal Hizmetler ve Kadın.....	177
2.2.1.1. Kadınların Yaptığı Sosyal Hizmetler	177
2.2.1.2. Kadınlara Yönelik Sosyal Hizmetler	199
2.2.2. Çocuk ve Yetimlere Yönelik Sosyal Hizmetler.....	205
2.2.3. Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler.....	214
2.2.4. Engellilere Yönelik Sosyal Hizmetler	218
2.2.4.1. Görme Engellilere Yönelik Sosyal Hizmetler.....	221
2.2.4.2. Ortopedik Engellilere Yönelik Sosyal Hizmetler	230
2.2.4.3. Zihinsel Engellilere Yönelik Sosyal Hizmetler	231
2.2.5. Fakir, Yoksul ve Düşkünlere Yönelik Sosyal Hizmetler	232

2.2.5.1. Kuraklık ve Salgın Hastalık gibi Olağanüstü Durumlarda Yapılan Yardımlar.....	234
2.2.5.2. Sultan, Yöneticiler ve Zenginlerin Fakirlere Çeşitli Vesilelerle Sadaka Dağıtması	238
2.2.5.3. Vakıfların Fakirlere Yönelik Yardımları	241
2.2.6. Esir ve Mahkûmlara Yönelik Sosyal Hizmetler.....	243
2.2.6.1. Esirlere Yönelik Sosyal Hizmetler.....	243
2.2.6.2. Mahkûmlar.....	251
2.2.6.3. Bahrî Memlûkler Döneminde Hapishaneler.....	251
2.2.6.4. Mahkûmlara Yönelik Sosyal Hizmetler	254
2.2.6.5. Memlûk Sultanlarının Mahkûmlara Yönelik Sosyal ve İnsani Politikaları: Af, Yardım ve Rehabilitasyon	263
2.2.7. Mültecilere Yönelik Sosyal Hizmetler	267

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURUMSAL SOSYAL HİZMETLER

3.1. Sağlık Alanında Yapılan Sosyal Hizmetler.....	277
3.1.1. Hastaneler ve Hastane Yönetimi.....	280
3.1.1.1. Mansuriye Hastanesi	280
3.1.1.2. İbn Tolun Hastanesi	295
3.1.1.3. Kâfûr Hastanesi.....	296
3.1.1.4. Selâhaddîn Hastanesi.....	297
3.1.1.5. Nuriye Hastanesi.....	298
3.1.1.6. Hastane Yönetimi	304
3.1.2. Diğer Tedavi Merkezleri.....	306
3.1.3. Tabipler ve Tedavi Yöntemleri	307
3.1.4. Kuraklık/Kıtlık/Salgın Dönemlerinde Tedavi Hizmetleri	312
3.1.5. Hijyen ve Koruyucu Sağlık Hizmetleri	314
3.2. Eğitim-Öğretim Kurumları ile İlgili Sosyal Hizmetler.....	317
3.2.1. Örgün Eğitim Kurumları Olarak Medreseler	317
3.2.1.1. Ulemâyı Mısır'a Çeken Nedenler.....	321
3.2.1.2. Medreselerin Nicelik Olarak Fazla Olmasının Nedenleri	323
3.2.1.3. Medreselerin Müfredatı.....	327
3.2.1.4. Medreselerde Kullanılan Unvanlar	328
3.2.1.5. Medreselerle İlgili Sosyal Hizmetler.....	331

3.2.2. Cami ve Mescitlerde Sosyal Hizmetler	354
3.2.2.1. İbn Tolun Camii	355
3.2.2.2. Ezher Camii	357
3.2.2.3. Melik Nâsır Hasan Camii	359
3.2.3. Mekteb-i Sebiller/Dârüleytâmlar	366
3.2.4.1. Mısır/Kahire Mekteb-i Sebillerinde Sosyal Hizmetler	371
3.2.4.2. Dımaşk ve Kudüs Mekteb-i Sebillerinde Sosyal Hizmetler	374
3.3.1. Yaygın Eğitim Kurumları: Hankah, Zâviye, Ribât	376
3.3.1.1. Hankahlarda Sosyal Hizmetler	384
3.3.1.2. Ribâtlarda Sosyal Hizmetler	392
3.3.1.3. Zâviyelerde Sosyal Hizmetler	400
3.3.1.4. Hankah, Zâviye ve Ribâtlar: Memlükler Döneminde Dezavantajlı Gruplara Yardım	408
Sonuç	413
Kaynakça	425
Ekler	453
Extended Summary	463